

Psychosemantic Processes in the Transformation of Individual and Collective Consciousness During the War in Ukraine

UDC: 159.947.5:141.33:316.6:355.02

DOI: <https://doi.org/10.15421/172609>**Znamenskyi Dmytro**Ph.D. Student, <http://orcid.org/0009-0001-2112-0306>, znamenskii.d@gmail.com*Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Zaporizhzhia, Ukraine)*

Abstract.

The topicality of the research is due to need of the interdisciplinary analysis of the psychosemantic processes of transformation of the individual and collective consciousness of Ukrainians under the influence of Russian military aggression. The study of how society recodes meanings, values, and identity in response to trauma has key meaning for understanding the mechanisms of national resilience and development of strategies of post-war recovery.

The purpose of the article is to reveal and to analyze psychosemantic mechanisms of the formation of the new resilient national-civic identity and collective determination (according to G. Leitlande) and also the role of cultural and social factors, in particular theater and the volunteer movement, in this process.

The results have showed that the key mechanism of resistance becomes psychosemantic inversion such as conscious recoding of the semantic field of "victim" into "subject of resistance," which have been ensured national consolidation. Identity has acquired a procedural character reflected in the metaphors of "journey" (according to O. Zabuzhko) and "roots" (the oral stories of Ukrainian refugee women in Germany), where civic responsibility acts as the semantic core. Mass volunteering has become form of collective reconceptualization of values, when the survival of nation prevails over personal interests. Ukrainian theater has shifted from universalism to the language of trauma, testimony, and documentary forming the aesthetics of war minimalism (fragmentation, bodily expression) and a new function as therapeutic space and tool of grounding.

It has been emphasized in conclusions that psychosemantic resilience of nation formed through the integration of traumatic experience, art resistance and civic activism is condition of countermeasures of existential threats and component of national security. The concept of psychosemantic resilience is proposed and directions of further longitudinal research are outlined.

Keywords: volunteering, civic identity, national identity, psychosemantics, psychosemantic resilience, social determination, theater

Психосемантичні процеси в трансформації індивідуальної та колективної свідомості під час війни в Україні

Знаменський Дмитро*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (Запоріжжя, Україна)*

Анотація.

Актуальність дослідження зумовлена потребою міждисциплінарного аналізу психосемантичних процесів трансформації індивідуальної та колективної свідомості українців під впливом воєнної агресії росії. Вивчення того, як суспільство перекодує смисли, цінності та ідентичність у відповідь на травму, має ключове значення для розуміння механізмів національної стійкості та вироблення стратегій повоєнного відновлення.

Мета статті - виявити та проаналізувати психосемантичні механізми формування нової стійкої національно-громадянської ідентичності та колективної рішучості (за Г. Лейтланде), а також роль культурних і суспільних чинників, зокрема театру й волонтерського руху, у цьому процесі.

Результати показали, що ключовим механізмом опору стала психосемантична інверсія: свідоме перекодування смислового поля «жертва» на «суб'єкт опору», що забезпечило національну консолідацію. Ідентичність набула процесуального характеру, відображеного у метафорах «мандрівки» (за О. Забужко) та «коренів» (усні розповіді українських жінок-біженок у Німеччині), де громадянська відповідальність виступає семантичним ядром. Масове волонтерство стало формою колективної реконцептуалізації цінностей, коли виживання нації переважає над особистими інтересами. Український театр здійснив зсув від універсалізму до мови травми, свідчення та документалістики, формуючи естетику воєнного мінімалізму (фрагментарність, тілесна експресія) й нову функцію – терапевтичного простору та інструменту ґрутування.

У висновках наголошено, що психосемантична стійкість нації, сформована через інтеграцію травматичного досвіду, арт-спротив і громадянську активність, є умовою протидії екзистенційній загрозі та складником національної безпеки. Запропоновано концепцію психосемантичної резилієнтності й окреслено напрями подальших лонгітюдних досліджень.

Ключові слова: волонтерство, громадянська ідентичність, національна ідентичність, психосемантика, психосемантична резилієнтність, суспільна рішучість, театр

Стаття надійшла / Article arrived: 08.09.2025

Схвалено до друку / Accepted: 20.10.2025

Вступ.

Актуальність дослідження. Повномасштабна Війна Росії проти України спричинила безпрецедентну трансформацію індивідуальної та колективної свідомості, поставивши українську націю перед небаченим екзистенційним викликом. У цих умовах гостро активізувалися психосемантичні процеси, тобто динамічні зміни в системі значень, смислів та ціннісних орієнтирів, що формують ідентичність і моделюють поведінку. Ці зміни виявляються у переосмисленні таких категорій, як «ворог», «героїзм», «дім», «майбутнє», «національна ідентичність», «громадянський обов'язок».

Хоча сучасні наукові дослідження активно вивчають психоемоційні стани, лексичні неологізми та зміни у маркерах ідентичності, бракує комплексного аналізу, який би поєднав ці розрізнені сфери у єдиній психосемантичній парадигмі.

Важливо також дослідити, як саме культура, зокрема театр, функціонує як інструмент колективної реконцептуалізації та терапевтичного проживання травми. Таким чином, необхідність осмислення механізмів та наслідків психосемантичної трансформації українського соціуму в умовах військової агресії зумовлює актуальність даної статті.

Метою статті є виявлення та системний аналіз психосемантичних процесів, що відбуваються в індивідуальній та колективній свідомості українців під час Війни за Незалежність (зокрема, потужного волонтерського руху), а також встановлення ролі культурних чинників (театрального мистецтва), у формуванні нової, стійкої національно-громадянської ідентичності та колективної рішучості у відповідь на екзистенційну загрозу.

Для досягнення поставленої мети використовувалася низка наукових методів. Теоретичний аналіз та синтез - задля узагальнення наявних наукових підходів до вивчення ідентичності, психоемоційних станів та аксіологічних трансформацій в умовах війни. Психосемантичний аналіз став у нагоді для вивчення змін у системі значень, які відображаються у нових культурних кодах, метафорах і художній мові (на прикладі цитат Оксани Забужко та її літературної творчості, а також театральних постановок, народжених війною). Для дослідження трансформації культурних феноменів (театру) у відповідь на соціальні, політичні та військові виклики придатний контекстуальний аналіз. Порівняння класичних підходів до національної ідентичності з її сучасними, динамічними проявами в умовах кризи став можливий завдяки компаративного аналізу.

Предмет дослідження, а саме психосемантичні процеси трансформації свідомості, охоплюється низкою міждисциплінарних підходів. Зокрема, за допомогою соціально-когнітивних підходів ми вивчали зміну маркерів ідентичності,

формування суспільної однорідності та механізми еволюції національної свідомості. За допомогою культурологічних та лінгвістичних підходів аналізували появу нових лексичних одиниць, мистецьких образів та смислів новітньої міфології війни та роль метафор у формуванні ідентичності. Концепція суспільної рішучості: (Г. Лейтланде) дозволяє визначити емпіричні прояви колективної волі та її складові, такі як сильна національна ідентичність та громадянська свідомість. Ці підходи закладають теоретичну базу, проте дане дослідження прагне інтегрувати їх, фокусуючись саме на семантичному перекодуванні реальності, яке відбувається в умовах екзистенційної загрози.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Зважаючи на триваючу в Україні війну, тема вивчення психоемоційних. Когнітивних і соціокультурних трансформацій, спричинених нею, набуватиме все більшої наукової ваги. Дослідження охоплюють різновекторні напрямки проблематики: від виявлення, систематизації та аналізу різноманітних чинників психічних станів різних соціальних груп до аксіологічних трансформацій соціуму та окремо взятих людей.

М. Корольчук і Н. Науменко у своїй статті оприлюднили результати анкетування підприємців, які дозволили виокремити об'єктивні та суб'єктивні психічні стани (Корольчук & Науменко, 2022). Про зміну психоемоційного стану жителів деокупованих територій України йдеться у дослідженні О. Шаумян і О. Музики. Дослідниці зосередилися на опитуванні жителів Херсону та Херсонської області (Шаумян & Музика, 2024). І. Євченко вивчала емоційний стан українських громадян в умовах війни (Євченко, 2022). І. Москвін, Л. Поліщук, О. Устянська провели дослідження психоемоційних процесів та основних емоційних станів українців в умовах війни й надзвичайних ситуацій задля аналізу ролі емоцій у життєдіяльності людини в кризових обставинах та оцінки наслідків постійних емоційних переважань для організму (Москвін, Поліщук & Устянська, 2023). У статті Н. Савелюк представлено теоретичний аналіз впливу війни як потужного стресового та травмувального чинника на психоемоційні стани індивідуума. Особлива увага приділяється психологічним симптомам осіб із так званним «синдромом біженця» та їхньому порівнянню з симптоматикою населення, яке залишається на території країни в умовах воєнного стану (Савелюк, 2024). І. Остапенко О. Соснюк висвітлювали результати психосемантичного дослідження специфіки національної ідентифікації та проектування майбутнього учнівської та студентської молоді з різних регіонів України (Остапенко & Соснюк, 2023).

Г. Городиловська, на основі аналізу різноманітних інтернет-джерел, досліджувала лексичні одиниці,

що виникли в українській мові для номінації нових реалій, спричинених Війною України за Незалежність (Городиловська, 2024). О. Смержевська окреслила та класифікувала мистецькі образи та смисли новітньої міфології війни після 24 лютого 2022 р.; їхній вплив на суспільно-культурний простір України та її впізнаваність у світі (Смержевська, 2022). Д. Знаменський та О. Предместніков наголосили на важливості дослідження впливу російсько-українська війни на еволюцію національної свідомості українців шляхом розкриття механізмів, що спричиняють зміни у глибинних когнітивних, емоційних та ідеологічних структурах, які формують національне самоусвідомлення (Знаменський, & Предместніков, 2024). Зміна маркерів ідентичності під впливом війни була предметом наукового зацікавлення В. Додонової. Науковиця зосередилася на формуванні суспільної однорідності та розширенні використання української мови й україноцентричних поглядів внутрішньо переміщених осіб (Додонова, 2024).

Навіть побіжний огляд наукових розвідок дозволяє нам стверджувати, що сучасні наукові дослідження закладають суттєву емпіричну та теоретичну основу для подальшого вивчення механізмів психосемантичної трансформації українського суспільства в умовах екзистенційної загрози.

Результати дослідження.

Теоретико-методологічні основи психосемантичної трансформації. Психосемантичні процеси, що лежать в основі формування та функціонування смислових полів, є ключовими механізмами, через які індивідуальна та колективна свідомість адаптується, трансформується та протистоїть травматичним подіям, екзистенційним загрозам і маніпулятивним інформаційним впливам. Вивчення психосемантичних процесів у трансформації індивідуальної та колективної свідомості під час війни в ґрунтується на певних теоретико-методологічних засадах.

Основним концептуальним орієнтиром слугують ідеї про інтеграцію всіх ідентифікацій, які набуваються особистістю в ході соціалізації, включаючи соціально значущі моделі поведінки, звички, риси характеру, професійні заняття та ідеали, пов'язані як з реальними, так і з вигаданими людьми. Важливе місце займає положення про сутність процесу самоідентифікації, який визначається як формування у особистості уявлень про себе як про самототожну, цілісну та унікальну одиницю, що дозволяє розглядати ідентифікацію як особливий тип особистісної активності; «уявлення індивіда про себе видаються йому переконливими незалежно від того, чи базуються вони на об'єктивних знаннях, чи на суб'єктивній думці» (Москаленко, 2013, с. 141-142).

Щодо національної ідентичності, її теоретичне осмислення спирається на виділення провідних рис,

до яких належать: усвідомлення своєї приналежності до держави, наявність історичної території, спільної історичної пам'яті та міфології, спільної масової та громадської культури, а також національної ідеї та символіки. Незважаючи на вплив глобалізації, що стирає міжкультурні кордони, національна ідентичність, яка є результатом багатовікових впливів культурних традицій, не втрачає своєї значущості. Навпаки, сучасна війна в Україні стала каталізатором нових викликів для національного самоусвідомлення. Через бойові дії, масову примусову міграцію та знищення культурної спадщини, потреба у збереженні та відновленні національного самоусвідомлення і репрезентації стала критичною (Заїчко, 2024, с. 197).

Нарешті, методологічно важливим є положення про те, що процес громадянської ідентичності має як індивідуальний, так і груповий характер. Ці засади створюють необхідний фундамент для аналізу динаміки свідомості в умовах триваючої війни (Соснюк & Остапенко, 2017, с. 165).

Еволюція російської агресії та семантичний контр-наступ. Війна, розпочата росією проти України навесні 2014 р. окупацією Криму та частини Донецької і Луганської областей, була спрямована на перетворення України на залежну державу. Невдача цієї стратегії протягом восьми років призвела до широкомасштабної збройної агресії у 2022 р., що супроводжується воєнними злочинами, знищенням військових та цивільного населення, катуваннями полонених, руйнацією інфраструктури, інформаційним тиском. У відповідь на це, Збройні Сили України та громадяни консолідувалися для захисту державного суверенітету і виживання нації, де національно-громадянська ідентичність виступає важливою об'єднуючою основою (Поліщук, 2024, с. 74-75). Мета агресії є екзистенційною, про що свідчить й риторика російських пропагандистів і окупантів про «денацифікацію», про «неіснуючу країну України», «священну війну» і т.ін. Спостерігаються й суттєві зміни у веденні інформаційної війни росії проти України. російська пропаганда відходить від агресивної риторики, зокрема, послаблюючи наративи про «нацистів» в Україні, які, очевидно, втратили ефективність. Натомість кремль зосередився на поширенні меседжів, які, на його думку, можуть знайти відгук в українському суспільстві. Фактично, пропагандистські наративи з кінця 2023 р. зводяться до твердження: «Захід втягнув Україну в заздалегідь програшну війну для послаблення Росії, водночас відмовляється Україні допомагати, прирікаючи її на внутрішні конфлікти і її практичне знищення» (Баркар, 2024). росія значно нарощує фінансування своєї пропагандистської машини. У держбюджеті на 2025 р. на ці цілі було закладено понад 137 млрд. рублів (\$1,4 млрд), що на 13% більше, ніж у 2024 р., і майже втричі перевищує показник 2023 р. (58 млрд. рублів, або \$500 млн.). Це фінансування, яке вже

перевищує щорічні витрати росіян на пропаганду у \$1 млрд, забезпечує безпрецедентне охоплення аудиторії: лише 10 провідних російських сайтів, за даними Liveinternet, щомісяця досягають 451 млн. переглядів контенту (Машкова, 2024).

Це ставить перед науковцями необхідність різновекторного дослідження змін національно-громадянської ідентичності в умовах війни. Осмислення цих змін має вирішальне значення не лише для розуміння сучасного українського соціуму, але й для вироблення практичних кроків, спрямованих на зміцнення ідентичності як основи національної безпеки та стратегії подальшого розвитку.

Культурні механізми психосемантичної стійкості. Волонтерство та суспільна рішучість. Важливими консолідуючими чинниками в умовах повномасштабного вторгнення стало усвідомлення себе як нації. І не просто нації як такої, а нації, що бореться, попри переважаючого ворога, попри вичікувальну позицію решти світу. З цього приводу дуже влучно висловилася Оксана Забужко: «(...) секрет нашого героїзму: ми не боїмося Росії. З-поміж усіх націй Європи ми єдині знаємо: те, що Путін десятиліттями був продавав Заходу за добру монету (включно з ядерним шантажем), є не що інше, як купа брехні, омана й блеф»; «Українці - сильна нація. Для багатьох на Заході це, схоже, стало несподіваним відкриттям. Але якби це було не так, ми б не пережили сталінського геноциду - страшного штучного голоду 1933 року, що характерно, досі не визнаного за геноцид більшістю представлених тут країн. А ще ми нація сильних жінок. Разом з рештою світу я захоплено стежу, зі слезами на очах, за моїми співвітчизницями, які нині б'ються поруч із нашими чоловіками» (8 березня 2022 р., зі звернення Оксани Забужко до Європарламенту в Страсбурзі) («Українці - сильна нація», 2023). Оксана Забужко у своїх есеях, зокрема в «Найдовшій подорожі», застосовує метафори з глибоким символічним змістом, що дозволяє розглядати національну ідентичність як динамічний процес. Ці метафори відображають багатовимірність української ідентичності, формуючи її через особисті переживання та культурну пам'ять. У «Найдовшій подорожі» ідентичність представлена як мандрівка, що вимагає від особистості як самопізнання, так і збереження зв'язку з колективною свідомістю, що особливо актуально в умовах кризи. Метафори подорожі та коренів символізують тяглість культурної пам'яті, підкреслюючи, що індивідуальні переживання є частиною спільного культурного досвіду. Таким чином, творчість О. Забужко ілюструє, що національна ідентичність є не статичною, а постійно динамічною категорією, і підкреслює роль літератури як засобу осмислення особистого досвіду в контексті загальнонаціональної історії (Заїчко, 2024, с. 199).

Про трансформацію ідентичності під впливом

війни, про переживання як на індивідуальному рівні, так у контексті спільноти, ми можемо дізнатися й зі спогадів-історій українок, які згадують про російське вторгнення та евакуацію до Німеччини. Як зазначає С. Телуха, «раптове брутальне ранкове вторгнення змусило українців до багатьох неочікуваних рішень, спричинило багато нових емоцій, позбавило домівок та спонукало до переїздів, страждань і втрат» (Телуха, 2023, с. 18). З усної історичної оповіді жінок, які згадували свій досвід проживання початку повномасштабного вторгнення, випливає, що «важливим чинником, який надавав сил лпповідачкам та допомагав триматися фізично й морально в часи екстремі, була взаємодопомога та взаємопідтримка» (Телуха, 2023, с. 56). У цьому контексті необхідно наголосити на масштабному волонтерському русі в Україні. Дослідження феномену суспільної рішучості, продемонстрованого Україною під час повномасштабного вторгнення росії, проведене латвійською науковицею Г. Лейтланде, має безпосередній стосунок до психосемантичних процесів трансформації свідомості. З-поміж 12 ключових характеристик, виділених дослідницею, особливе місце займають сильна національна ідентичність та громадянська свідомість, а також масове волонтерство і єдність у відповідь на екзистенційні загрози. Аналізуючи вплив волонтерського руху в Україні та його значення для суспільного життя в умовах російсько-української війни, Г. Лейтланде вводить концепцію «суспільної рішучості», визначаючи її через три основні компоненти:

- багаторівнева готовність до оборони: готовність населення України, Збройних Сил та державного керівництва, що передбачає усвідомлення громадянської відповідальності та мобілізацію ресурсів для протидії зовнішнім загрозам;

- психоемоційна резистентність: вияв психологічної стійкості, рішучості та сміливості, які є критично важливими для ефективних дій в умовах нерівного протистояння (кількісна перевага ворога, тиск зневіри), забезпечуючи виживання соціуму в кризових ситуаціях;

- хронічна стійкість: здатність суспільства зберігати високий рівень рішучості та стійкості протягом тривалого часу, що є фундаментальною умовою для забезпечення довготривалого опору та подолання тенденції виснаження оборонного ресурсу (Leitlande, 2024, p. 100).

З психосемантичної точки зору, ці риси відображають успішну колективну реконцептуалізацію загроз та цінностей. Сильна національна ідентичність і громадянська свідомість є результатом стійких, позитивно забарвлених семантичних полів, пов'язаних із державотворенням та демократичними прагненнями. Масове волонтерство та єдність, у свою чергу, свідчать про

зміну смислових орієнтирів у індивідуальній та колективній свідомості, де цінність виживання нації домінує над особистими інтересами. З психологічної точки зору, волонтерство дає простір для реалізації двоєдиної мотивації, як альтруїстичної, так і егоцентричної. Воно має широкий позитивний вплив на учасників: від зниження стресу і депресії та підвищення самооцінки (ефект «кайфу помічника»), до розвитку соціальних навичок, покращення стосунків та відкриття шляхів для особистісного зростання. Волонтерська діяльність є корисною для ментального здоров'я і може бути використана як потужний інструмент гуманістичного виховання. Разом з тим, необхідно акцентувати увагу на потребі додаткової підтримки волонтерів, щоб зберегти їхнє ментальне здоров'я та мінімізувати ризик виникнення «втоми від допомоги». (Остапівський, 2023, с. 91). Даний феномен допомагає зрозуміти механізми виникнення та функціонування суспільної рішучості в умовах кризи, пропонуючи важливі приклади для інших держав. Прикметно, що ключовим є взаємозв'язок між психологічною стійкістю, національною єдністю та ефективним лідерством. Такий зв'язок є основою для зміцнення колективної психологічної стійкості, тобто здатності спільноти зберігати смислову цілісність та функціональність перед обличчям травматичного досвіду, що стимулює подальшу дискусію щодо національної безпеки та стійкості в умовах конфлікту.

Театр як простір семантичної трансформації та терапії. Повномасштабна війна спричинила глибоку психосемантичну трансформацію індивідуальної та колективної свідомості, що яскраво проявилася й у театральних постановках. Зокрема, акцент змістився з абстрактних тем на пряме звернення до реалій сьогодення та особистісних переживань, допомагаючи глядачам і акторам семантично інтегрувати біль, страх та рішучість у нове національне самоусвідомлення, тим самим зміцнюючи колективну ідентичність перед екзистенційною загрозою. Відбулася кардинальна зміна парадигми в українському театральному мистецтві: на зміну абстрактному універсалізму та метафоричним методам прийшло пряме, невідфільтроване вираження травми, свідчення та документалізму. В умовах Війни України за Незалежність театральне мистецтво пережило значні зміни у своїх виражальних засобах. Ці трансформації є прямим наслідком психологічної потреби суспільства в естетичній реконцептуалізації травматичного досвіду та роботі над семантичними образами майбутнього. Театр функціонує як потужний механізм для осмислення історії, трансляції цінностей опору та ствердження культурної суб'єктності України на глобальному рівні. Повномасштабна війна загострила репертуарні виклики для українського театру. Надзвичайно актуальними залишаються обговорення етичності створення нових постановок під час війни,

а також стратегічного вибору тем для представлення українського мистецтва на міжнародній арені (Гордєєва, 2025; Матіїв, 2024).

Український театр, подібно до суспільства загалом, переживає глибоку трансформацію семантики та естетики в умовах війни. Цей зсув характеризується відходом від універсалізму на користь прямої мови травми, свідчення та документалістики (Сухомлин, Цивата & Чорнойван, 2024). Ця зміна посилюється не лише появою нових сценічних форм (вистави-журнали, колажні структури, театр-стендап), але й глибинною інтеграцією мистецького середовища у військовий опір, що надає театру нову суспільну функцію. Як свідчить досвід воїнів-митців, театр стає інструментом гуртування нації та проходження випробування на національну зрілість і суб'єктність (Руденко, 2025). На рівні художньої мови формується естетика воєнного мінімалізму. Ключовими елементами для артикуляції травми стають фрагментарність, тілесна експресія (наприклад, у кейсі «Хтось такі, як я») та інтермедіальний синтез з активним використанням документального відео. Водночас, з'являються життєво необхідні жанри, орієнтовані на майбутнє («Величне століття. Веселе») та народного фарсу («Нехай щастить!»), що досліджує трансформацію злості у гумор як захисний механізм. Український театр демонструє надзвичайний віталізм, працюючи навіть у підвальних укриттях (як балет у Харкові). Його місія виходить за рамки простого документування війни; вона полягає у наданні терапевтичного простору для проживання спільної трагедії, підтверджуючи, що мистецтво і життя сильніші за руйнування (Базів, 2025; Терещук, 2022; Ткаченко, 2025). Спостерігається кардинальний психосемантичний зсув у художній мові, що відображає зміну колективних смислових орієнтирів. Відбувається рішучий відхід від абстрактних, універсальних тем та метафор до прямої мови травматичного досвіду, свідчення та документалістики (Апчель, 2023). Цей зсув дозволяє індивідуальній свідомості інтегрувати військову травму через особисте переживання драматурга, режисера та виконавців, перетворюючи театр на мистецький архів сучасної історії та механізм семантичної вербалізації болю. Одночасно формується естетика воєнного мінімалізму та відкритої форми. Сценічна мова війни породжує нові естетичні коди, такі як фрагментарність, колажність, тілесна експресія та інтермедіальний синтез. Сценічний простір, символізуючи руйнацію, водночас відображає психологічну незламність та вітальність нації, що є важливою колективною установкою. Театр еволюціонував від соціального хабу до місця не лише мистецького, але й терапевтичного значення. Він став майданчиком для спільного емоційного переживання, забезпечуючи колективний катарсис та вербалізацію боротьби. Художня мова театру перетворилася не

лише на засіб відображення, а й на дієвий інструмент арт-спротиву, активно утверджуючи культурну суб'єктність України на міжнародних платформах, що є ключовим у боротьбі за семантичне визнання нації у світі.

Висновки.

Узагальнення результатів проведеного дослідження психосемантичних процесів у трансформації індивідуальної та колективної свідомості під час Війни України за Незалежність дозволяє сформулювати низку авторських висновків, визначити наукову новизну та окреслити перспективні напрямки подальших досліджень.

Ключовим механізмом трансформації свідомості українців у відповідь на екзистенційну агресію стала психосемантична інверсія. Це не просто зміна значень, а повне перекодування, де смислове поле «жертва» було замінено на «суб'єкт опору». Така інверсія дозволила індивідуальній свідомості інтегрувати травму не як акт приреченості, а як каталізатор колективної рішучості (за концепцією Г. Лейтланде). Це підтверджується тим, що цінністю виживання нації було семантично перекрито особисті інтереси та страхи, що проявилось у масовому волонтерстві та єдності перед загрозою з боку російських окупантів. У зв'язку з чим пропонується поглянути на психосемантичну інверсію як на специфічний механізм адаптації та опору української свідомості, що пояснює швидкість і глибину консолідації суспільства, особливо на початковому етапі повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.

Національна ідентичність в умовах війни перестала бути статичною категорією, визначеною лише історичними чи територіальними маркерами. Вона набула динамічної, процесуальної семантики, що відображено, зокрема, у публічних виступах і творчості Оксани Забужко; у спогадах українських жінок, що змушені були емігрувати до Німеччини. Ідентичність функціонує як діалектичний синтез: вона одночасно ґрунтується на незмінній тягlosti культурної пам'яті (коріння) і на активній, свідомій самоідентифікації (мандрівка) як самототожної та унікальної особистості в умовах зовнішнього тиску. Громадянська відповідальність стала ключовим семантичним ядром, що об'єднує індивідуальну та колективну свідомість і яскраво себе виявила у масовому волонтерському русі. У даному контексті нами обґрунтовано модель динамічної ідентичності, де метафоричні конструкції (художня література,

публіцистика) виступають активними інструментами формування та осмислення нового семантичного поля національного самоусвідомлення.

Як приклад впливу культури на психосемантичні процеси і навпаки, ми на прикладі українського театру продемонстрували, як він здійснив рішучий парадигмальний зсув, перейшовши від універсалізму допрямомовитравми, свідчення та документалістики. Цей зсув має глибоко терапевтичний, а не лише мистецький, характер. Театр функціонує як колективний простір катарсису, де через естетику воєнного мінімалізму (фрагментарність, тілесна експресія) та появу жанрів про майбутнє (гумор, фарс) відбувається семантична вербалізація болю та трансформація деструктивної емоції злості у конструктивний гумор (захисний механізм). Це свідчить про те, що мистецтво є ключовим інструментом збереження смислової цілісності спільноти. Ми вважаємо, що театр в умовах війни виконує функцію інструменту психосемантичної резилієнтності, забезпечуючи механізм колективної інтеграції травматичного досвіду та перетворення його на національну зрілість і культурну суб'єктність.

Суттєве збільшення фінансування російської пропаганди та зміна її наративів (від «нацистів» до «Україна - жертва Заходу») свідчить про визнання ворогом неефективності попередніх семантичних атак. Нова тактика націлена на руйнування семантичного поля довіри до міжнародних партнерів та посилення внутрішньої зневіри. Успіх українського опору (суспільна рішучість) є прямим наслідком того, що колективна свідомість відкидає маніпулятивні семантичні конструкції, формуючи власне стійке поле смислів («боротьба до кінця», «виживання нації»). Таким чином, визначено актуальний вектор семантичного контр-наступу росії та підкреслено, що психологічна стійкість нації є першочерговою умовою перемоги в інформаційно-семантичній війні.

Щодо перспектив подальших досліджень, то вважаємо за необхідне лонгїтюдне вивчення, наскільки стійкими залишаться нові семантичні поля, окреслені та сформовані під час активної фази війни, у період повоєнного відновлення. Подальше дослідження має бути зосереджене на аналізі ризиків семантичної реверсії (повернення до старих, універсалістських чи пасивних смислів) після зменшення екзистенційної загрози. Це критично важливо для забезпечення хронічної стійкості (за Г. Лейтланде) нації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Апчель, О. (2023). «...Я пам'ятаю, як мене запитували про український театр і про те, як його змінила війна». *e-teatr-pl*. <https://e-teatr.pl/pamietam-ze-zapytano-mnie-o-ukrainski-teatr-i-o-to-jak-zostal-zmieniony-przez-wojne-34581>
- Базів, Л. (2025, Лютий 20). Топ-12 українських вистав, народжених війною. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3962170-top10-ukrainskih-vistav-narodzenih-vijnou.html>
- Баркар, Д. (2024, Лютий 23). Коло російської пропаганди. Як змінювалися кремлівські наративи протягом 2023 року. *Інститут масової інформації*. <https://imi.org.ua/monitorings/kolo-rosijskoyi-propagandy-yak-zminyuvalysya-kremlivski-naratyvy-protyagom-2023-roku-i59413>

- Гордєєва, О. (2025). Вплив воєнного часу на творчі пошуки музично-драматичних театрів України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал*. № 2. С. 551–555. <http://10.32461/2226-3209.2.2025.339066>
- Городиловська, Г. (2024). Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. № 207. С. 54–61. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-8>
- Додонова, В. (2024). Зміни в національній ідентичності українців під час війни. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 12(3), 66–77. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.66>
- Євченко, І. (2022). Емоційний стан українців під час російсько-української війни. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2022 року)*. С. 45–49.
- Заїчко, В. (2024). Національна ідентичність у контексті війни: герменевтичний аналіз символів, мови та пам'яті. *Культурологічний альманах*. Випуск 4 (12). С. 196–203. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.22>
- Знаменський, Д., & Предместніков, О. (2024). Дослідження трансформації свідомості під час російсько-української війни у вітчизняній філософії. *Культурологічний альманах*, № 4 С. 204–212. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.23>
- Корольчук, Н., & Науменко, М. (2023). Аналіз чинників негативних психічних станів особистості до і під час війни (за результатами анкетування). *Вісник Національного університету оборони України*, 3(73), 83–90. <https://10.33099/2617-6858-2023-73-3-83-90>
- Матіїв, І. (2024). Еволюція театральної культури України в контексті національної ідентичності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 3. С. 58–63. <https://journals.urau.ua/visnyknakkim/issue/view/18442>
- Машкова, Я. (2024, Грудень 2). Демонізація, проституція та геноцидна риторика: як пропагандисти створюють образ українців у росмедіа. *Інститут масової інформації*. <https://imi.org.ua/monitorings/demonizatsiya-prostytutsiya-ta-genotsyda-rytoryka-yak-propagandysty-stvoryuyut-obraz-ukrayintsiv-v-i65195>
- Москаленко, В. (2013). *Соціалізація особистості. Монографія*. Київ: Фенікс.
- Москвін, І., Поліщук, Л., & Устянська, О. (2023). Особливості функціонування психоемоційних процесів людини під час надзвичайних ситуацій у воєнний час. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. Випуск 4. С. 29–34. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.6>
- Остапенко, І., & Соснюк, О. (2023). Психосемантичне дослідження національної ідентифікації та уявлень про майбутнє молоді різних регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. Випуск 4. С. 35–39. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.7>
- Остапівський, О. (2023, Листопад 23). Психологічний аспект волонтерства. X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: Пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності. С. 90–93. *Inforum*. <https://www.inforum.in.ua/conferences/30/111/868>
- Поліщук, Ю. (2024). Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політичні дослідження*. 2(8), 73–93. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-4>
- Руденко, С. (2025, Березень 25). «Ти – військовий, і від тебе пахне кавою з круасаном». Інтерв'ю з актором Даниїлом Мірешкіним, командиром піхотного взводу «Азова». *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/03/25/7504354/>
- Савелюк, Н. (2024). Психосемантичні виміри переживання психоемоційних станів українцями в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*, № 1. С. 139–147. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-19>
- Сморжевська, О. (2022). Міфологія війни: мистецькі образи та смисли. *Українознавчий альманах*. Том 30. С. 108–114. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.15>
- Соснюк, О., & Остапенко, І. (2017). Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, № 2 (4). С. 164–176. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2017_2_14
- Сухомилин, Г., Цивата, Ю., & Чорнойван, А. (2024). Реалії російсько-української війни в документальному театрі України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво*. 7(1), 87–98. <https://doi.org/10.31866/2616-759X.7.1.2024.301967>
- Телуха, С. (2023). Історія наживо: досвіди проживання та проговорювання війни в історіях жінок та про жінок. *Невимовне: історії українок про російське вторгнення та евакуацію до Німеччини*. Hgg.: К., Bochmann, V., Dumbrava, Chisinau : Veröffentlichungen des Moldova-Instituts Leipzig. С. 17–61.
- Терещук, Г. (2022, Листопад 12). «Надпотужна терапія, яка потрапляє в душу»: як театр під час війни рятує психіку людей. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-viyna-tyl-okupatsiya/32124479.html>
- Ткаченко, В. (2025, Серпень 31). Харківський балет під час війни: мистецтво як символ стійкості та відродження. *Резонанс*. <https://resonance.ua/kharkivskiy-balet-pid-chas-viyni/>
- «Українці - сильна нація»: 13 влучних цитат Оксани Забужко про війну та Україну. (2023, Вересень 19). *Vogue*. <https://vogue.ua/article/culture/knigi/ukrajinci-silna-naciya-naukrashchi-citati-oksani-zabuzhko-pro-viynu-ta-ukrajinu-49927.html>
- Шаумян, О., & Музика, О. (2024). Вплив війни на жителів деокупованих територій України: зміни емоційного стану та ціннісних пріоритетів. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 1(35), 702–714. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-702-714](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-702-714)
- Leitlande, G. (2024). Societal Resolve Amid War: Lessons from Ukraine's Response to the Russian Invasion. *Obrana a strategie*, No. 2. P. 99–111. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.24.2024.02.99-111>

REFERENCES

- Apchel, O. (2023). "I remember being asked about Ukrainian theatre and how it was changed by the war." *e-teatr.pl*. <https://e-teatr.pl/pamietam-ze-zapytano-mnie-o-ukrainski-teatr-i-o-to-jak-zostal-zmieniony-przez-wojne-34581>

- Hordieieva, O. (2025). The impact of wartime on the creative search of musical and dramatic theatres of Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*, (2), 551–555. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.339066> [in Ukrainian].
- Horodylovska, H. (2024). Metaphorization as a lexico-semantic method of creating wartime neologisms. *Scientific Notes. Series: Philological Sciences*, (207), 54–61. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-8>
- Dodonova, V. (2024). Changes in the national identity of Ukrainians during the war. *Humanitarian Studies: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(3), 66–77. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.66>
- Yevchenko, I. (2022). Emotional state of Ukrainians during the Russian-Ukrainian war. In *Psychological Dimensions of Personal Interaction in the Educational Space in the Context of the Humanistic Paradigm: Abstracts of the 5th International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, April 22, 2022), 45–49.
- Zaichko, V. (2024). National identity in the context of war: Hermeneutic analysis of symbols, language, and memory. *Culturological Almanac*, 4(12), 196–203. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.22>
- Znamenskyi, D., & Predmestnikov, O. (2024). The study of consciousness transformation during the Russian-Ukrainian war in Ukrainian philosophy. *Culturological Almanac*, (4), 204–212. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.23>
- Korolchuk, N., & Naumenko, M. (2023). Analysis of factors of negative mental states of personality before and during the war (based on survey results). *Bulletin of the National Defence University of Ukraine*, 3(73), 83–90. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-73-3-83-90>
- Matiiv, I. (2024). The evolution of theatrical culture of Ukraine in the context of national identity. *Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*, (3), 58–63. <https://journals.urau.ua/visnyknakkim/issue/view/18442>
- Moskalenko, V. (2013). *Socialization of personality: A monograph*. Kyiv: Feniks.
- Moskvin, I., Polishchuk, L., & Ustyanska, O. (2023). Features of the functioning of human psycho-emotional processes during emergencies in wartime. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, (4), 29–34. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.6>
- Ostapenko, I., & Sosniuk, O. (2023). Psychosemantic study of national identification and perceptions of the future among youth from different regions of Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, (4), 35–39. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.7>
- Polishchuk, Yu. (2024). National and civic identities in Ukraine during the Russian-Ukrainian war: Constants and changes. *Political Studies*, 2(8), 73–93. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-4>
- Saveliuk, N. (2024). Psychosemantic dimensions of experiencing psycho-emotional states by Ukrainians in wartime conditions. *Scientific Notes. Series: Psychology*, (1), 139–147. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-19>
- Smorzhevskaya, O. (2022). The mythology of war: Artistic images and meanings. *Ukrainian Studies Almanac*, 30, 108–114. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.15>
- Sosniuk, O., & Ostapenko, I. (2017). Psychosemantic features of national and civic identity of student youth. *Ukrainian Psychological Journal*, 2(4), 164–176. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2017_2_14
- Sukhomlyn, H., Tsyvata, Yu., & Chornoivan, A. (2024). Realities of the Russian-Ukrainian war in the documentary theatre of Ukraine. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Performing Arts*, 7(1), 87–98. <https://doi.org/10.31866/2616-759X.7.1.2024.301967>
- Telukha, S. (2023). History alive: Experiences of living through and voicing the war in stories of and about women. In K. Bochmann & V. Dumbrava (Eds.), *The Unspeakable: Stories of Ukrainian Women about the Russian Invasion and Evacuation to Germany* (pp. 17–61). Chisinau: Veröffentlichungen des Moldova-Instituts Leipzig.
- “Ukrainians are a strong nation”: 13 insightful quotes by Oksana Zabuzhko about the war and Ukraine. (2023, September 19). *Vogue*. <https://vogue.ua/article/culture/knigi/ukrajinci-silna-naciya-naykrashchi-citati-oksani-zabuzhko-pro-viynu-ta-ukrajinu-49927.html>
- Shaumian, O., & Muzyka, O. (2024). The impact of war on residents of de-occupied territories of Ukraine: Changes in emotional state and value priorities. *Perspectives and Innovations of Science. Series: Pedagogy, Psychology, Medicine*, 1(35), 702–714. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-702-714](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-702-714)
- Leitlande, G. (2024). Societal resolve amid war: Lessons from Ukraine’s response to the Russian invasion. *Obrana a strategie*, (2), 99–111. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.24.2024.02.99-111>
- Tereshchuk, H. (2022, November 12). “A powerful therapy that reaches the soul”: How theatre saves people’s psyche during the war. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-viyna-tyl-okupatsiya/32124479.html>
- Ostapiovskyi, O. (2023, November 23). The psychological aspect of volunteering. In *10th International Scientific and Practical Internet Conference: Social Adaptation of Personality in Modern Society. From the Cycle: Psychological Components of Sustainable Development of Society: Searching for Psychological Justification for Contemporary Challenges* (pp. 90–93). Inforum. Retrieved from <https://www.inforum.in.ua/conferences/30/111/868>
- Barkar, D. (2024, February 23). The circle of Russian propaganda: How Kremlin narratives changed during 2023. *Institute of Mass Information*. <https://imi.org.ua/monitorings/kolo-rosijskoyi-propagandy-yak-zminyuvatsya-kremlivski-naratyvy-protyagom-2023-roku-i59413>
- Mashkova, Y. (2024, December 2). Demonization, prostitution, and genocidal rhetoric: How propagandists create the image of Ukrainians in Russian media. *Institute of Mass Information*. <https://imi.org.ua/monitorings/demonizatsiya-prostyutysiya-ta-genotsyidna-rytoryka-yak-propagandysty-stvoryuyut-obraz-ukrayintiv-v-i65195>
- Baziv, L. (2025, February 20). Top 12 Ukrainian performances born of war. *Ukrinform*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3962170-top10-ukrainskih-vistav-narodzenih-vijnou.html>
- Rudenko, Ye. (2025, March 25). “You’re a soldier, and you smell of coffee and croissant.” Interview with actor Daniil Mireškin, commander of an Azov infantry platoon. *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/03/25/7504354/>
- Tkachenko, V. (2025, August 31). Kharkiv ballet during the war: Art as a symbol of resilience and revival. *Resonance*. <https://resonance.ua/kharkivskiy-balet-pid-chas-vyni/>